

УДК 581.9 (477)

РАРИТЕТНИЙ ФІТОЦЕНОФОНД ВОДНОЇ РОСЛИННОСТІ ГАЛИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

Н. В. Шумська

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, кафедра біології та екології

*Представлено результати дослідження поширення рідкісних реліктових фітоценозів у складі рослинності водойм Галицького національного природного парку. Наведена характеристика рідкісних угруповань формацій, занесених до “Зеленої книги України” (*Trapa natantis*, *Salvinia natantis*, *Nymphoides peltata*, *Nuphar lutea*, *Nymphaea alba*, *Nymphaea candida*).*

Ключові слова: рідкісні фітоценози, рослинність водойм, Галицький національний природний парк.

Shums'ka N. V. Rare plants communities of reservoirs of the Halytsky National Nature Park. *The results of study of the distribution of rare relict plants communities in reservoirs of the Halytsky National Nature Park are presented. The rare plants communities of formations, were put down on the “Green data book of Ukraine” (*Trapa natantis*, *Salvinia natantis*, *Nymphoides peltata*, *Nuphar lutea*, *Nymphaea alba*, *Nymphaea candida*), are characterized.*

Key words: rare plants communities, vegetation of reservoirs, Halytsky National Nature Park.

Вступ

Галицький національний природний парк (ГНПП) загальною площею 14684,8 га знаходиться в Галицькому районі Івано-Франківської області, в межах двох фізико-географічних зон – Подільської височини та Передкарпаття.

ГНПП відзначається багатством та різноманіттям водних об'єктів. Зокрема, його територію перетинають р. Дністер з лівими опільськими (Гнила Липа, Бибелка) та правими карпатськими і прикарпатськими притоками (Лімниця, Луква). У долинах річок, особливо Дністра, наявні природні реліктові водойми – стариці, що збереглися на місці давніх водотоків, а також водойми штучного походження – риборозплідні стави й Бурштинське водосховище.

У ході інвентаризації гідрофільної рослинності ГНПП виявлено ряд рідкісних реліктових угруповань, синтаксони яких занесені до “Зеленої книги України” [2]. Мета даної роботи полягає у вивченні їх поширення та видового різноманіття.

Матеріали та методи

Об'єктами досліджень, які здійснювали впродовж 1998-2003 і 2007-2009 років, служили природні та штучні водойми ГНПП: стариці в долині р. Дністер поблизу м. Галич (озеро Королівка), сіл Дубівці (Дубівецькі стариці), Водники (Водницькі стариці), Ганівці (стариця Бабина яма), стариці біля с. Маріямпіль; риборозплідні стави біля с. Більшівці; Бурштинське водосховище.

Геоботанічні дослідження проводили методом закладання пробних ділянок за традиційною методикою [3]. Класифікацію рослинності здійснювали за домінантним принципом [4]. Назви видів рослин приймали за “Определителем высших растений Украины” [1].

Результати та обговорення

Прибережна рослинність водойм ГНПП найчастіше представлена угрупованнями формацій *Phragmites australis*, *Glyceria maxima*, *Sparganium erectum*, *Typheta angustifoliae*, *Typheta latifoliae*, *Cariceta acutae*; ценози аерогідатофітів належать до формацій *Polygonum amphibium*, *Potamogeton natantis*, *Nuphar lutea*, а плейстофітів – *Lemna minoris*, *Hydrochara morsus-ranae*; угруповання еугідатофітів представлені формаціями *Ceratophyllum demersum*, *Elodea canadensis*, *Myriophyllum spicatum*, *Potamogeton lucens*, *Lemna trisulca*.

У складі гідрофільної рослинності ГНПП виявлені рідкісні реліктові угруповання, що належать до формацій, занесених до “Зеленої книги України” [2]: *Nuphar lutea*, *Nymphaea alba*, *Nymphaea candida*, *Salvinia natantis*, *Trapa natantis*, *Nymphoides peltata*.

Формація *Nymphaea alba*.

Ценози формації виявлені в центральній та, подекуди, периферійній частинах озер Королівка, Дубівецькі стариці, Бабина яма. Більшість угруповань належать до асоціації *Nymphaetum (alba) nupharosum (lutea)*. Загальне проективне покриття угруповання становить 100 %, у тому числі, проективне

покриття *Nymphaea alba* L. – 30-60 %, *Nuphar lutea* (L.) Smith – до 30 %. До ярусу аерогідатофітів, крім домінуючих видів, входять *Polygonum amphibium* L. (+10 %), *Hydrocharis morsus-ranae* L. (+5 %), *Lemna minor* L. (+), *Spirodela polyrrhiza* (L.) Schleid. (+), *Potamogeton natans* L. (+10 %), *Trapa natans* L. (+20 %) Ярус занурених рослин має проєктивне покриття 80-100 %. У його складі домінують *Ceratophyllum demersum* L. (60-80 %) і *Myriophyllum spicatum* L. (10-20 %), *Elodea canadensis* Michx. (+10 %), присутні також *Lemna trisulca* L. (+20 %), *Potamogeton crispus* L. (+), *Potamogeton lucens* L. (+10 %), *Utricularia vulgaris* L. (+5 %). Ближче до периферії водойм до угруповань долучаються *Stratiotes aloides* L., *Glyceria maxima* (C.Hartm.), *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud., *Sparganium erectum* L.

У складі рослинності Дубівецьких стариць місцями відмічені також угруповання асоціації *Nymphaeetum (albae) potamogetosum (natantis)* з проєктивним покриттям *Nymphaea alba* – 50-80 %, *Potamogeton natans* – 20-30 %. Ярус занурених рослин формують *Ceratophyllum demersum* (20-80 %), *Myriophyllum verticillatum* L. (10-30 %), *Utricularia vulgaris* (+20 %), *Lemna trisulca* (+20 %), *Potamogeton crispus* (+20 %), *Potamogeton lucens* (+60 %).

Формація *Nymphaeeta candidae*.

Угруповання формації відмічені у складі рослинності озера Королівка, Дубівецьких стариць, Малих Дубівецьких стариць.

Більшість описаних угруповань належать до асоціації *Nymphaeetum (candidae) ceratophyllosum (demersi)*. Проєктивне покриття *Nymphaea candida* J. et C. Presl. складає від 30 до 100 %. У складі ценозу відмічені також *Potamogeton natans* (+10 %), *Spirodela polyrrhiza* (+30 %), *Hydrocharis morsus-ranae* (+10 %), *Lemna minor* (+); у ярусі еугідатофітів домінує *Ceratophyllum demersum* (80-100 %), присутні також *Myriophyllum spicatum* (+20 %), *M. verticillatum* (+10), *Utricularia vulgaris* (+10 %), *Lemna trisulca* (+10 %).

У одній з Малих Дубівецьких стариць глибиною 80-120 см відмічене угруповання *Nymphaeetum (candidae) elodeosum (canadensis)* з проєктивним покриттям *Nymphaea candida* 30-60 %. З аерогідатофітів у складі ценозів присутній також *Potamogeton natans* (5-10 %), а ярус підводних рослин утворюють *Elodea canadensis* (80-100 %), *Ceratophyllum demersum* (5-10 %) і *Myriophyllum spicatum* (+).

Формація *Nupharetum luteae*.

Угруповання формації поширені переважно в центральній частині стариць (озеро Королівка, Дубівецькі стариці, Водницькі стариці, Бабина яма) на ділянках глибиною 0,8-2,0 м. Вони здебільшого належать до асоціації *Nupharetum (luteae) ceratophyllosum (demersi)*. Проєктивне покриття *Nuphar lutea* складає 60-100 %, *Ceratophyllum demersum* – 80-100 %. У складі угруповань відмічені також *Hydrocharis morsus-ranae* (+), *Trapa natans* (+), *Potamogeton natans* (+), *Lemna minor* (+), *L. trisulca* (+), *Utricularia vulgaris* (+), *Potamogeton crispus* (+), *Myriophyllum spicatum* (+).

Ценози асоціації *Nupharetum (luteae) nymphaeosum (albae)* із загальним проєктивним покриттям 80-100 % займають досить великі площі у центральній частині озер Королівка та Бабина яма і Дубівецьких стариць. У складі угруповань, крім домінуючих видів, відмічені *Potamogeton natans* (+), *Hydrocharis morsus-ranae* (+5 %), *Trapa natans* (+10 %), *Lemna minor* (+), *L. trisulca* (+10 %), *Utricularia vulgaris* (+10%), *Ceratophyllum demersum* (10-80 %), *Potamogeton crispus* (+), *P. lucens* (+80 %), *Myriophyllum spicatum* (10-20 %), *M. verticillatum* (+).

У складі рослинності Дубівецьких стариць відмічені угруповання асоціації *Nupharetum (luteae) myriophyllosum (verticillati)* із загальним проєктивним покриттям 80-100 %. Проєктивне покриття *Nuphar lutea* складає 60-100 %, *Myriophyllum verticillatum* – 60-80 %. У ценозах приймають участь також *Nymphaea alba* (+), *Potamogeton natans* (+), *Ceratophyllum demersum* (10-20 %), *Lemna trisulca* (10 %).

Угруповання асоціації *Nupharetum (luteae) potamogetosum (lucentis)* відрізняються від попередніх ценозів структурою ярусу еугідатофітів, який представлений суцільними заростями *Potamogeton lucens* з проєктивним покриттям 90-100 %, з участю *Ceratophyllum demersum* (+10 %) і *Lemna trisulca* (+10 %).

Формація *Salvinieta natantis*.

У прибережній зоні озера Королівка відмічені невеликі за площею угруповання асоціації *Salvinietum (natantis) spirodelosum (polyrrhizae)* із загальним проєктивним покриттям 80-100 %, у тому числі проєктивне покриття *Salvinia natans* (L.) All. складає 50-60 %, *Spirodela polyrrhiza* – 20-50 %, *Hydrocharis morsus-ranae* – 10-20 %. У ярусі еугідатофітів домінує *Ceratophyllum demersum* з проєктивним покриттям до 80 %, присутні також *Utricularia vulgaris* (+10 %), *Lemna trisulca* (10-20 %).

Фітоценози асоціації *Salvinietum (natantis) ceratophyllosum (demersae)* виявлені у прибережній зоні озера Королівка і в Малих Дубівецьких старицях. Ярус плейстофітів формують *Salvinia natans* з проєктивним покриттям – 60-100 %, *Spirodela polyrrhiza* (+5 %), *Lemna minor* (+10 %), *Hydrocharis morsus-ranae* (+20 %); трапляються й аерогідатофіти – *Polygonum amphibium*, *Potamogeton natans*. До ярусу еугідатофітів належать *Ceratophyllum demersum* (80 %), *Myriophyllum spicatum* (+10 %), *M. verticillatum* (+20 %), *Elodea canadensis* (+). Присутні також прибережні види – *Sparganium erectum*, *Sagittaria sagittifolia* L.

У Малих Дубівецьких старицях відмічені фітоценози *Salvinietum (natantis) elodeosum (canadensis)* із загальним проєктивним покриттям 100 %. Проєктивне покриття *Salvinia natans* складає 60-100 %, *Hydrocharis morsus-ranae* – до 20 %, *Potamogeton natans* – до 10 %, *Lemna minor* – 5-10 %. У ярусі еугідатофітів домінує *Elodea canadensis* з проєктивним покриттям 80-100 %, присутні також *Ceratophyllum demersum* (+10 %) і *Myriophyllum spicatum* (+). В угрупованні беруть участь *Sparganium erectum* (5-10 %), *Sagittaria sagittifolia* (+) і *Glyceria maxima* (10-20 %).

Формація *Trapeta natantis*.

Угрупування формації відмічені в складі рослинності стариці Бабина яма, риборозплідних ставів біля села Більшівці, а також Бурштинського водосховища.

В центральній частині стариці Бабина яма і в північно-західній частині Бурштинського водосховища поширені ценози асоціації *Trapetum (natantis) ceratophyllosum (demersi)* із загальним проективним покриттям до 100 %. Проективне покриття ярусу аерогідатофітів складає 30-60 %. Крім *Trapa natans* (30-50 %), у цьому ярусі присутні *Polygonum amphibium* (+), *Potamogeton natans* (+), а з плейстофітів – *Hydrocharis morsus-ranae* (+) й *Lemna minor* (+). Проективне покриття ярусу еугідатофітів сягає 80-100 %, домінантом серед яких виступає *Ceratophyllum demersum* (проективне покриття – 60-80 %). Крім цього, відмічені *Myriophyllum spicatum* (10-20 %), *Potamogeton crispus* (+10 %), *Lemna trisulca* (10-20 %), *Utricularia vulgaris* (+).

У центральній частині ставів біля с. Більшівці угруповання *Trapa natans* представлені асоціаціями *Trapetum (natantis) purum* і *Trapetum (natantis) potamogetosum pectinati*. Видове різноманіття угруповань незначне. Ярус аерогідатофітів представлений монодомінантними заростями *Trapa natans* з проективним покриттям 50-100 %. Ярус еугідатофітів утворений *Potamogeton pectinatus* L. (5-60 %), *Ceratophyllum demersum* (+20 %), *Lemna trisulca* (+5 %).

У периферійній частині ставів, біля заростей *Phragmites australis* відмічені ценози асоціації *Trapetum (natantis) potamogetosum (lucetis)*. Тут до *Trapa natans* (50-80 %) приєднуються *Hydrocharis morsus-ranae* (+20 %) і *Lemna minor* (+), а підводний ярус рослин утворюють *Potamogeton lucens* (30-60 %), *Ceratophyllum demersum* (20-30 %), *Lemna trisulca* (5 %).

Формація *Nymphoidetea peltatae*.

Ценози формації поширені у центральній частині одного з риборозплідних ставів біля с. Більшівці. Переважають угруповання асоціації *Nymphoidetum (peltatae) purum* з проективним покриттям домінуючого виду 80-100 %. У складі угруповань присутні також *Lemna trisulca* (+), *Potamogeton pectinatus* (+10 %), *Ceratophyllum demersum* (5-10 %) і *Myriophyllum spicatum* (+10 %).

У складі ценозів асоціації *Nymphoidetum (peltatae) potamogetosum (pectinati)* проективне покриття *Nymphoides peltata* (S.G. Gmel.) O. Kuntze складає 50-60 %, *Potamogeton pectinatus* – 30-50 %. Крім домінуючих видів, виявлені *Lemna trisulca*, *Ceratophyllum demersum*, *Myriophyllum spicatum*.

У центральній частині ставу відмічені також фітоценози *Nymphoides peltata* + *Polygonum amphibium* із загальним проективним покриттям 80-100 %, у тому числі *Nymphoides peltata* – 20-80 %, а *Polygonum amphibium* – 50-60 %. Крім домінуючих видів, присутні також *Potamogeton pectinatus* (+) і *Lemna trisulca* (+).

Таким чином, раритетний фітоценофонд водної рослинності Галицького національного природного парку, за попередніми даними, представлений 6 формаціями й 16 асоціаціями. Особливо важливе фітосинсозологічне значення мають природні водойми реліктового русла р. Дністер, у складі рослинності яких виявлено угруповання 5 формацій, занесених до Зеленої книги України [2]. Зокрема, гідрофільна рослинність Дубівецьких стариць (околиці с. Дубівці) об'єднує угруповання 4 раритетних формацій, Водницьких стариць (околиці с. Водники) – 1 формації, озера Королівка (околиці м. Галич) – 4 формацій, стариці Бабина яма (околиці с. Ганівці) – 3 формацій. Серед водойм штучного походження рослинні угруповання, синтаксони яких занесені до Зеленої книги України, поширені в риборозплідних ставах біля с. Більшівці (*Trapeta natantis* і *Nymphoidetea peltatae*) і в Бурштинському водосховищі (*Trapeta natantis*).

Фітоценози формацій *Nuphareta luteae* й *Nymphaeeta albae* раніше були поширеними також у старицях біля с. Маріямпіль, проте у зв'язку із заростанням водойм в даний час вони не виявлені.

У складі раритетних рослинних угруповань відмічено 26 видів гідрофітів, у тому числі 3 види, занесені до Червоної книги України [5]: *Nymphoides peltata*, *Trapa natans*, *Salvinia natans*.

Висновки

1. Раритетний фітоценофонд водної рослинності Галицького національного природного парку представлений 16 асоціаціями формацій *Salvinieta natantis*, *Nuphareta luteae*, *Nymphaeeta albae*, *Nymphaeeta candidae*, *Trapeta natantis*, *Nymphoidetea peltatae*.

2. Природні водойми, що збереглися в долині давнього водотоку Дністра (Дубівецькі та Водницькі стариці, Королівка, Бабина яма), а також риборозплідні стави біля с. Більшівці та Бурштинське водосховище, мають важливе значення для збереження рідкісних видів гідрофітів та рослинних угруповань, синтаксони яких занесені до “Зеленої книги України”.

3. Необхідне здійснення постійного контролю за станом фітобіоти водних об'єктів Галицького національного природного парку.

Література

1. Доброчаєва Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др. Определитель высших растений Украины. – К.: Наук. думка, 1987. – 546 с.

2. Зеленая книга Украинской ССР: Редкие, исчезающие и типичные, нуждающиеся в охране растительные сообщества / Под общ. ред. Ю.Р. Шеляга-Сосонко – К.: Наук. думка, 1987. – 216 с.
3. Катанская В.М. Высшая растительность континентальных водоемов СССР. Методы изучения. – Л.: Наука, 1981. – 187 с.
4. Продромус растительности Украины / Ю.Р. Шеляг-Сосонко, Я.П. Дидух, Д.В. Дубына и др.; отв. ред. Малиновский К.А. – К.: Наук. думка, 1991. – 272 с.
5. Червона книга України. Рослинний світ. - К.: Українська енциклопедія, 1996. - 608 с.

Стаття поступила до редакції 01.10.2009 р.; прийнята до друку 20.11.2009 р.

Шумська Н. В. – кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології та екології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Рецензент: доктор біологічних наук, професор Парпан В. І - завідувач кафедри біології та екології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

УДК: 581.4

ЩОДО РЕКОМЕНДАЦІЇ УРОЧИЩА “ВИШОВАТИЙ” ЯК БОТАНІЧНИЙ ЗАКАЗНИК МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ

В. І. Буняк, Л. Й. Маховська, О. С. Неспляк, В. А. Буняк

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Інститут природничих наук,
кафедра біології та екології*

У статті подано систематичний та фітоценотичний аналіз флори урочища “Вишоватий”, виявлено рідкісні та зникаючі види рослин в фітоценозах урочища, подано його унікальність та цінність.

Ключові слова: флора, систематичний аналіз.

Bunjak V. I., Makhovska L. Jo., Nespljak O. S., Bunjak V. A. The recommendation of «Vyshovaty» forest as the botanical reserve of local importance. The article shows the systematic and phytocoenosis analysis of the flora of Vyshovaty. The rare and disappeared plants were found out. Main phytocoenosis were described and their unique and scientific value were shown.

Key words: flora, systematic analysis.

Вступ

Урочище “Вишоватий” знаходиться в околицях села Тернова Тячівського району Закарпатської області. Воно має гірські лісові схили на лівобережжі р. Тересва, схили південно-західної експозиції висотою 550-650 м над рівнем моря. Територія урочища, згідно геоботанічного районування України належить до Солотвинської улоговини Українських Карпат.

Мальовничою окрасою території є водоспад “Вишоватий”, який займає площу 0,19 га висотою 35 м, який вважається гідрологічною пам’яткою природи місцевого значення. Утворений водоспад гірським джерелом, що впадає у річку Тересва, котра біля смт. Тересва зливається з р. Тиса.

Результати і обговорення

В результаті проведених досліджень у флорі урочища “Вишоватий” виявлено 98 видів вищих судинних рослин, які належать до 46 родин.

Найбільш чисельними у видовому відношенні є такі родини як Asteraceae (15 видів), Lamiaceae (7 видів), Rosaceae (6 видів), Fabaceae (6 видів), Ranunculaceae (4 види). По три види мають такі родини, як: Betulaceae, Campanulaceae, Brassicaceae, Rubiaceae, Scrophulariaceae, а по два види – Aspleniaceae, Amaryllidaceae, Caryophyllaceae, Fagaceae, Geraniaceae, Apiaceae, Onagraceae, Plantaginaceae, Boraginaceae. Одним видом представлені 27 родин флори урочища. Систематичний та флороценотичний аналіз ведучих родин подано в таблиці.